

LA VEU DE SARRAÏNS I SARRAÏNES DE LA CORONA D'ARAGÓ A LA DOCUMENTACIÓ CRISTIANA DEL SEGLE XIV*

Anna Domingo i Grabiell

Aquesta comunicació parteix d'una recerca prèvia desenvolupada durant els anys 1989-1993 per a la realització de la tesi doctoral: "La criminalitat entre els sarraïns de la Corona d'Aragó en el segle XIV". En aquest sentit, vaig buidar sistemàticament registres de Cancelleria Reial i Reial Patrimoni i processos (corresponents als anys 1300-1350), dels arxius de la Corona d'Aragó de Barcelona i del Regne de València, a la recerca de documents relacionats amb aquest tema¹.

* Les abreviatures utilitzades són les següents: ACA= Arxiu de la Corona d'Aragó; ARV= Arxiu del Regne de València; C= Cancelleria Reial; Cf= Confer; CSIC= Consell Superior d'Investigacions Científiques; d.= diners; fol.= foli; MR= Mestre Racional; Op. Cit.= Obra citada; RP= Reial Patrimoni; reg.= registre.

1. Aquesta Tesi Doctoral va ser realitzada gràcies a la concessió d'una beca predoctoral del Ministerio de Educación y Ciencia, dins el Plan Nacional del Personal Investigador, a la Institució Milà i Fontanals del Consell Superior d'Investigacions Científiques de Barcelona, i fou dirigida per la Dra. M. Teresa Ferrer i Mallol. Els registres consultats foren els següents:
 - a) Jaume II: Comune, regs. 115-191; Gratiarum, regs. 192-230; Oficialium, regs. 231-234; Curiae, regs. 235-250; Sigilli secreti, regs. 251-254; Pecuniae, regs. 255-259; Solutionum, regs. 260-286; Cartes reials, caixes 1-165.
 - b) Alfons el Benigne: Comune, regs. 428-472; Gratiarum, regs. 473-489; Curiae, regs. 519-530; Sigilli secreti, regs. 531-536; Inquisitionum, reg. 553; Cartes reials, caixes 1-34.
 - c) Eleonor, regs. 1562-1563.
 - d) Infant Jaume: Comune, regs. 351-360.
 - e) Infant Alfons: Comune, regs. 363-381; Gratiarum, regs. 382-393; Curiae, regs. 404-410; Sigilli secreti, regs. 411-415.
 - f) Teresa, regs. 426-427.
 - g) Blanca, regs. 289-290.
 - h) Infant Pere: Comune, regs. 563-574; Gratiarum, regs. 575-576; Curiae, regs. 577-579.
 - i) Pere el Cerimoniós: Comune, regs. 585-665; Gratiarum, regs. 859-892; Curie, regs. 1052-1065; Sigilli secreti, regs. 1111-1138; Inquisitionum, regs. 1492-1493; Cartes reials, caixes 1-40.
 - j) Processos de Cancelleria, núms 21/10, 32/3 (514/2), 12/14, 26/22, 19/2, 5/2, 3/1, 18/3, 18/5, 25/2, 25/3, 7/14, 523/11, 519/5, 502/11, 122/18, 126/2.
 2. Secció de Reial Patrimoni: a) Batllia general d'Aragó, regs. 1688-1693. b) Batllia general de València, regs. 1701-1721. c) Batllia local d'Aragó, reg. 1601. d) Batllia local de València, regs. 1670-1671. e) Procuració reial d'Aragó, reg. 2634. f) Vegueria de València, reg. 2161. g) Merino de Saragossa, reg. 2628. h) Batllia de Barcelona, reg. 1571. B. Arxiu del regne de València: *Processos de Batllia*, regs. 1429 i 1431.

Fruit d'aquell treball són un gran nombre d'exemples de la veu dels sarraïns i sarraïnes, provinents molt especialment dels processos, en què sovint havien de testificar –i que són les fonts més directes–, com també dels documents oficials, que la recollien d'una forma més indirecta però igualment interessant.

Cal ser conscients de les mancances òbvies que hi ha en aquesta documentació. De primer, es tracta d'una veu sarraïna transcrita, mediatitzada, sovint traduïda i interpretada per l'escrivà cristià que va redactar el document. I aquí ja hi ha una pèrdua considerable de fiabilitat.

De segon, es tracta de documents oficials cristians, de vegades processals i inquisitorials, i aquest fet marca una barrera insadollable entre el que la població sarraïna volia dir i el que realment deia o havia de dir. Entre el que era real i el que es representava com a tal. En definitiva, aquest canal de comunicació que és la paraula, recorria, en aquest cas, camins sinuosos i plens de dificultats. I si aquest és un fet comparable amb qualsevol altra comunitat i en qualsevol època –ja que és un principi universal oferir resistència a l'autoritat–, també és cert que, en el cas de la població sarraïna, l'oposició als oficials cristians, portava implícit un referment de la pròpia identitat.

Així, els exemples que ofereixo en aquest estudi, no deixen de ser mostres diluïdes. Amb tot, també és cert que la presència sarraïna és constant i que l'ús d'una llengua pròpia, el manteniment d'una cultura i religió específiques es veuen ben reflectits en els documents. En aquest sentit, penso que la presència de la paraula directa de sarraïns i sarraïnes és important, com ho és també la visió que en tenia la població cristiana, a mig camí entre el respecte a la diferència i la ignorància.

La brevetat de temps que imposa una comunicació m'ha obligat a realitzar una tria entre tota la informació i he optat per aportar a aquest estudi dues petites mostres diferents de l'expressió musulmana. D'una banda, una breu anàlisi de les escrivanies sarraïnes existents a les aljames baixmedievales, que van generar una important quantitat de documentació musulmana i, de l'altra, un exemple molt interessant de la cohabitació efectiva de la població sarraïna i cristiana en el territori, i que il·lustra el coneixement lingüístic de la llengua romanç entre els sarraïns.

* * *

És sabut que la població sarraïna s'organitzava en aljames o comunitats, depenents de senyor, i governades internament per oficials sarraïns –les atribucions dels quals van anar degradant-se al llarg del temps, ja que, entre moltes altres consideracions, la monarquia dictava el marc jurídic en què es podia desenvolupar la seva existència, imposava la seva justícia en les causes majors i en els casos interconfessionals. Com a conseqüència d'aquest control efectiu al damunt de la població sarraïna és que es va generar una importantíssima documentació de la Cancelleria Reial, que representa una ínfima part de la que s'hauria generat en relació a les aljames de senyoriu, molt més

nombroses que les de reialenc. Una documentació dels senyorius que ha tingut majors dificultats en la seva conservació i que ha arribat als nostres dies de forma dispersa i incompleta.

Amb tot, penso que és interessant assenyalar que, entre totes les prerrogatives que obtingueren les aljames, hi ha el fet que els va ser permès de conservar la seva religió, la seva justícia i tribunals –en casos menors– i els seus notaris.

I aquest no és un fet menor ja que implica el manteniment, després de la conquesta catalano-aragonesa, de les tradicions jurídiques i religioses de l'Islam i del coneixement oral i escrit (tot i que en sectors cada cop més minoritaris) de la llengua àrab. En definitiva, la conservació de canals de transmissió del saber que es va realitzar en llengua àrab, en romanç i, molt sovint, en aljamia. Precisament, la literatura aljamiada va sorgir en el si de les comunitats sarraïnes d'Aragó, com a resultat del progressiu desconeixement dels musulmans aragonesos de la llengua àrab però, a la vegada, del culte que es mantenia per l'escriptura àrab, símbol de la transmissió divina de l'Islam².

Efectivament, es pot afirmar que la traducció i conservació dels texts àrabs, per part dels sarraïns, es va convertir en una forma de resistència de les aljames sarraïnes, conseqüència evident de la seva intenció d'assegurar la continuïtat de la seva identitat islàmica enfront la progressiva aculturació cristiana, per la por de perdre la llengua i d'oblidar els seus orígens i la seva ciència³. És en aquest sentit que s'han conservat nombroses obres àrabs que, durant el període d'hegemonia andalusina s'havien escrit arreu de la Península o s'havien importat d'altres zones musulmanes, i entre els quals hi havia tractats jurídics.

Igualment s'han conservat fins a l'actualitat exemples de documents notariaus musulmans, que serien ínfimes parts dels arxius que havien tingut les escrivanes dels alfaquins sarraïns, ja que, si bé a la documentació reial del segle XIV hi ha moltes referències a l'aplicació de la llei islàmica entre els sarraïns, malauradament hi ha pocs exemples del seu ús directe a l'interior de

-
2. O. HEGYL, «Observaciones sobre el léxico árabe en los textos aljamiados», *Al-Andalus. Revista de las Escuelas de Estudios Arabes de Madrid y Granada*, XLIII, 2, Madrid-Granada, 1978, pp. 301-306.
 3. María José CERVERA, «Resistencia cultural de los moriscos a través de sus escritos», *Destierros aragoneses I. Judíos y Moriscos*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 1988, pp. 327-329, i Mikel de EPALZA, «Caracterización del exilio musulmán: la voz de mudéjares y moriscos», *Destierros aragoneses I. Judíos y Moriscos*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 1988, p. 222. Així queda demostrat també per M^a del Carmen BARCELÓ, «Las cartas árabes de Vila-Real (Revisión del panorama mudéjar valenciano)», *Estudios Castellonenses*, 1, 1982, p. 367 i Dolors BRAMON, *Contra moros i jueus. Formació i estratègia d'unes discriminacions al País Valencià*, València, Tres i Quatre, 1977, pp. 150-151, en què afirma que la llengua àrab fou considerada pels sarraïns com una característica essencial de la seva col·lectivitat i la principal mostra de la seva resistència a l'assimilació.

les aljames que, evidentment, van emetre una documentació paral·lela a la de la monarquia o a la senyorial (específicament, dels senyorijs eclesiàstics).

Mostres d'aquest fet són les diverses referències als oficials de les aljames que s'encarregaven de les funcions notariales i d'escrivania, oficis que, molt sovint, corresponien als mateixos alfaquins de les aljames, però també als alamins i cadis.

La documentació de cancelleria ens en dóna molts exemples, com és el cas de l'escrivà de Saragossa, Ybraym Abenaguar, encarregat de posar per escrit les decisions del tribunal del cadí⁴; d'Hamet Abenxua que, com a cadí de València, n'era també el notari –l'encarregat de fer “omnia instrumenta sarracènica et açidaques”⁵ tot i que delegava gran part de les seves funcions en Mahoma Alfanequi, el seu escrivà i lloctinent⁶.

La documentació d'aquests centres notariales –és a dir, amb valor públic– es va redactar bàsicament en llengua àrab, però també en aljamiada i en llengua romanç –catalana o aragonesa, depenent del territori de la Corona en què es trobés situada l'aljama en qüestió–, tal com podem comprovar en els exemples de documents que hi ha als processos i que demostren la realitat d'una tradició jurídica musulmana que es va anar transmetent al llarg dels temps i, segurament, de generació en generació entre famílies concretes de les diferents comunitats musulmanes que hi havia a terres cristianes, i a partir dels formularis notariales que es van redactar a la Península, des del segle IX⁷.

Alguns exemples d'això els podem trobar en la referència a la comanda feta entre els sarraïns Azmet Almoquerdem, d'Elx, i Abdulaynç, de Petrer, i els cristians Ramon i Pere Sánchez, veïns de Xàtiva, la qual es va fer en document notarial redactat en àrab i llatí⁸. L'any 1308, Abolaix Abenhamiç, sarraí de Seta, havia presentat al cadí de Xàtiva “quoddam instrumentum arabicum” on s'especificaven els seus drets sobre una peça de terra situada en els termes de Seta⁹. Un altre document molt interessant del 1312 fa referència a

4. ACA, C, reg. 591, fol. 74 r. (1337, setembre, 25. Daroca).

5. ACA, C, reg. 868, fol. 104 v. (1340, maig, 15. Saragossa).

6. C, reg. 606, fols. 165 v.-166 r. (1340, abril, 25. Saragossa).

7. M^a del Carmen BARCELÓ, *Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto*, València, Universitat de València, Facultat de Filologia i Instituto Hispano-Arabe de Cultura, 1984, p. 140. Cf. també, de la mateixa autora, «Notas tipológicas sobre un procedimiento foral: Dos cartas árabes del alamin de Benimuslem», *Al-Gezira*, 2, Alzira, 1986, pp. 124-132, amb la traducció de diferents documents de la darrerria del segle XIV i principis del XV. Cf. també W. HOENERBACH, «Cuatro documentos mudéjares originarios de Cataluña y de Levante», a *Homenaje al Profesor Darío Cabanelas Rodríguez, O.F.M.*, Granada, Universidad de Granada, 1987, pp. 375-376. Així mateix, s'han trobat diversos documents escrits en àrab del segle XII al XIV, que també foren redactats d'acord amb els formularis notariales àrabs.

8. ACA, C, reg. 134, fol. 184 v. (1304, desembre, 26. València).

9. ACA, C, reg. 141, fol. 171 v. (1308, gener, 24. València).

uns deutes entre diversos sarraïns i Elvira Sánchez de Pomar, "cum instrumentis publicis, quibusdam per manus tabellionum christianorum et quibusdam per manus sarracenorum in arabico confectis"¹⁰.

Tanmateix, de tots ells, el més interessant és el que descriu una apel·lació alçada per Ali Abenahuey, sarraí de Saragossa, a la sentència que va dictar contra ell el cadí dels sarraïns de Saragossa, tal com apareixia en el procés escrit en àrab i presentat a la cúria reial pel procurador d'Ali¹¹. Finalment tenim notícia que l'alfaquí de Tarassona va escriure el 1323 "quoddam instrumentum scriptum in morego et in pergameno"¹².

Habitualment era l'alfaquí l'oficial que redactava els documents públics dels sarraïns de la seva comunitat i, tenia en si mateix, el càrrec d'escrivà. Era un ofici, sovint vitalici, però normalment s'havia de pagar una suma anyal pel seu gaudi, que era molt lucratiu, ja que el salari s'obtenia dels drets de l'ofici. Tanmateix, a vegades l'ofici de notari requeria en un *scribanus* o *scriptor*, personatges diferents als *faqis* o, fins i tot, en les mans dels propis cadis.

Per exemple, hi ha el cas d'Alzira on era l'alamí el notari, ja que "havia scrit e feyt açidach o carta nubcial (...) lo qual açidach havia fet en cas no legue, segons çuna de sarrahins"¹³.

Tal com afirma l'investigador nord-americà John Boswell, aquests oficials eren molt importants en el desenvolupament vital de les comunitats sarraïnes ja que, notaritzar els documents era indispensable per a la protecció dels seus béns i drets. És per això mateix que esdevingueren els representants de les aljames davant el poder cristià¹⁴. A més, com a coneixedors de l'àrab escrit foren els veritables catalitzadors de la cultura islàmica, ja que el coneixement de l'escriptura no arribà a totes les capes socials de les comunitats sarraïnes. Si més no això és el que es desprèn de la deposició de Don Ayça Arenoso, sarraí de Tarassona, en relació a uns documents escrits per l'alfaquí d'aquella ciutat: "quia hic testis est illiteratus non poterat cognoscere", en contraposició al propi alfaquí que era anomenat, per l'alcalde cristià de la moreria "homo sciens et litteratus"¹⁵.

10. ACA, C, reg. 150, fol. 124 r. (1312, octubre, 4. Lleida).

11. ACA, C, reg. 186, fols. 76 v.-77 r. (1325, maig, 27. Terol).

12. ACA, Processos de Cancelleria, núm. 3/1 (1323, juliol, 21. Tarassona).

13. ACA, RP, Mr, reg. 1705, fol. 22 v. (1359, gener-desembre. València).

14. John BOSWELL, *The Royal Treasure. Muslim Communities under the Crown of Aragon in the Fourteenth Century*, New Haven-Londres, Yale University Press, 1977, p. 92.

15. ACA, C, Processos de Cancelleria, núm. 3/1 (1323, juliol, 21. Tarassona). Cal assenyalar, en aquest sentit, que l'alfaquí de Tarassona s'encarregava també de l'ensenyament dels joves de l'aljama.

L'exccepcionalitat de la font que relata el cas de Jucef Alfudali, alfaquí i escrivà de Tarassona, permet establir, fins i tot, els salaris, que, en aquest cas concret, es consideraven molt elevats: ja que "multum petebat ei".

En el Quadre I annex, de les taxes notarials, he separat amb una ratlla horitzontal les taxes que els testimonis acusadors afirmaven que van pagar i les que l'alfaquí, a la part inferior, afirmava haver demanat. A través d'aquest segon grup de preus es pot determinar, amb gran exactitud, quin era el salari adequat per l'escriptura de cada document, ja que l'alfaquí utilitzava aquests preus per defensar-se de les acusacions d'abús d'autoritat i, per tant, devien ésser els habituals dels escrivans. Si tenim en compte aquestes taxes, i la gran quantitat de documents que s'havien de fer en el desenvolupament normal de les aljames, podem imaginar els elevats recursos econòmics que proporcionava aquest ofici.

Els alfaquins, com els notaris cristians, redactaven tota mena de documents, i també llibres on registraven les còpies de tots els instruments emesos per la cúria sarraïna: "quendam librum ubi reperiret qualiter sententia sua". La còpia sistemàtica dels documents notarials i judicials va crear autèntics arxius a les aljames, tot i que ara s'hagin perdut. Per exemple, Jucef Alfudali, en unes seves respostes als testimonis que havien declarat contra ell, aclaria que li havien arribat "libris aliorum alffaquinorum suorum predecessorum" on podia trobar les diferents escriptures realitzades en temps anteriors a la seva administració.

D'altra banda, una frase del mateix document exposa que, efectivament, era el mateix alfaquí qui escrivia els documents. El context es troba davant una queixa que li havien fet perquè no escrivia els documents correctament i, contra aquesta acusació "dicit dictus alffaquinus quod multociens accidit quod scriptores deffective scribunt et non tamen scienter nec maliciose quia mens hominis labilis est".

És per això que les fonts els atorgaven l'ofici de notaris o escrivans, a més del d'alfaquí. Aquest és el cas de Mahomat Alborgi, alfaquí de Tarassona, que fou acusat d'haver fet "falso modo aliqua publica instrumenta"¹⁶, mentre que Jucef Alfudali, l'any 1337, era acusat d'haver comès nombrosos crims en la seva administració: "conficiendo instrumenta et scripturas eaque falsando et scribendo cum falsis testibus"¹⁷.

Si aquest va ser un canal importantíssim de manteniment de la pròpia identitat entre la població musulmana, a través d'unes escrivanies que generaven documentació en àrab i conservaven així la llengua escrita dels seus avantpassats, el cert és que la llengua de sarraïns i sarraïnes va ser, efectivament l'àrab, però també el romanç.

16. ACA, C, reg. 578, fol. 207 v. (1334, març, 24. Lleida).

17. ACA, C, reg. 592, fol. 282 v. (1337, agost, 21. Daroca).

L'aprenentatge del romanç significava la possibilitat de comunicar-se amb la població que representava, en les ciutats –que no pas en diverses zones camperoles de la serrania valenciana, per exemple– la majoria absoluta i la principal detentora del poder social i econòmic.

Així, malgrat les prohibicions legals, les advertències de l'autoritat i les disposicions de la cúria papal¹⁸, les relacions interconfessionals van adquirir un caràcter habitual, només trencat per la intervenció de l'autoritat en alguns casos que derivaven en afers delictuosos.

El contacte sarraí i cristià va desembocar en l'establiment de tots tipus de relacions: econòmiques, laborals, comercials, socials, i fins i tot, amoroses i d'amistat, entre moltes d'altres, i va néixer i consolidar-se de fet, la comprensió entre ambdues confessionalitats¹⁹.

N'hi ha moltíssims exemples. De tots ells, sobressurt el procés, que presento en apèndix documental, realitzat contra un sarraí, que va amagar la seva identitat per poder tenir relacions sexuals amb una prostituta cristiana i que és un magnífic exemple per il·lustrar el nivell de cohabitació existent entre la població sarraïna i cristiana, a tots els nivells²⁰.

Aquest document presenta diversos punts d'interès. De primer, la inequívoca familiaritat entre la població cristiana i sarraïna, tant a nivell de relacions humanes –que com ja he afirmat anteriorment, mai van deixar d'existir– com a un nivell més físic, ja que, efectivament, les diferències corporals, d'imatge, entre una i altra comunitat, no existien de fet, tal com es demostra en les nombroses reglamentacions encaminades a marcar diferències en l'aspecte físic entre les tres comunitats confessionals de la Corona Catalano-aragonesa -incloent, així, la jueva²¹.

De segon, la llengua de comunicació, que en aquest procés és el català, i que deixa entreveure un problema de pronunciació per part del pastor sarraí, propi d'una persona que habitualment parla una altra llengua, en aquest cas l'àrab, però que coneixia i parlava també el català.

18. Cf. Francisco A. ROCA TRAYER, «Un siglo de vida mudéjar en la Valencia medieval (1238-1338)», *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, V, 1952, p. 160 i M. Teresa FERRER i MALLOL, *Els sarraïns de la Corona catalano-aragonesa en el segle XIV: segregació i discriminació*, Barcelona, CSIC, 1987, p. 41.

19. En paraules de Ferran GARCÍA-OLIVER, *Terra de feudals. El País Valencià en la tardor de l'Edat Mitjana*, València, Edicions Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1991, pp. 58-59: "Homes i dones de camp, moros i cristians, presentaven més concomitances i punts de contacte del que generalment s'accepta (...) fidels de Crist o de Mahoma, tots eren pagesos".

20. ACA, Processos de Cancelleria, núm. 12/14 (1304, novembre, 27).

21. Cf. M. Teresa FERRER, *op. cit.*, el capítol 3 "La imposició de distintius", pp. 41-60.

És interessant comprovar en aquest document excepcional, com l'amic cristià d'Aycolà li resol aquest petit problema, aclarint que és serrà i que ve del port.

En definitiva, és aquest un procés ric en matisos i que presenta, gairebé 700 anys després de la seva redacció la vitalitat pròpia d'una societat en què la convivència multicultural era la norma, i excepcional el trencament d'aquesta. I aquest fet, més enllà de qualsevol altra interpretació, unit a l'existència d'unes escriptures musulmanes, encarregades de mantenir la fe pública i una institució notarial, dóna la mesura de les capacitacions i potencialitats que van continuar mantenint sarraïns i sarraïnes a la Corona Catalano-Aragonesa en el segle XIV. Un "modus vivendi" que difícilment ha pogut tornar a aconseguir, en tota la història, una comunitat confessional diferent a la que detenta el poder.

* * *

APÈNDIX DOCUMENTAL

1304, novembre, 27

Denúncia interposada per Alicsèn de Tolba contra el sarraí Aycola i contra Llorenç, pastor de la comanadoria de Xivert, per tal que van amagar la identitat del sarraí per a poder mantenir relacions sexuals amb ella.

ACA, Processos de Cancelleria, núm. 12/14.

Vº kalendas decembris, anno Domini, Mº CCCº IIIº.

N'Arnau d'Alós, reebé Iª letra de comissió del religiós frare G. de Falç, loctinent de comanador en Xivert, la tenor de la qual és aytal:

"De nos, frare G. de Falç, loctinent de comanador en Exuert, al amat nostre Arnau d'Alós, salut, en [...] sobre [f]eyt d'aquela denunciació davant nos és estada posada per Alicsèn de Tolb[a], contra [A]ycola, sarray, [Lo]renç, pastor, a vos, en jutge assignam et comanam mana[ns] que, vista la denunciació, el dit negoci oyat, et per fin deguda segons raó e Fur de València, [de]tmermet.

Date in Alcalano, Vº Kalendas decembris, anno predicto."

E per auctoritat de la dita comissió, lo dit Arnau d'Alós, jutge, [f]eu çitar lo dit Lorenc per en Bernat Tàpi[e]s, sayg, [que] compar[e]gu[é]s davant eyl.

E com [...] lo dit jutge no pogés citar lo dit Aycola, sarray, com se fos absentat et eyl bonament no sabés cert loch on l[i] pogés [por]tar la dita denunciació, feu legir al dit Lorenc, pastor, segons que.s seguex:

Davant vos, senyer frare G. de Falç, loctinent de [coma]nado[r] en Exivert, yo, Alicsèn de Tolba, denunciu [de] cl[a]mosa insin[...]iació, Aycola, sarray de la moreria de Xivert, lo qual, [falsa]ment et en[ga]nosa, en desonor de Déu [et] de la fe catòlica et de crestiandat, et en me[n]spreu et en [vito]perí de la seyoria [de]luns que hom comtava IX kalendas deembre, en la present, a la cabana dels frares, dins el terme de Xivert, de nuyt,

ab conseyl et fals tra[ct]ament de Lorenç, pastor de la dita cabana, lo dit Aycola, sarray, se mudà son nom de conseyl del dit Lorenç, ço és que.s faya dir Johan et que parlàs com a serrà et deya que era del port et aquel no-u fos. È per lo fals tractament del dit sarray et Lorenç, per deastre meu et per [m]on pecat, lo dit/ sarray, jagués et usàs carnalment ab mi, dién que era crestià et yo creén que fos, et per l[o] fals tractament del dit Lorenç et sarray sia estada ontada en fe de la se[n]yoria segons que dit és per tal ab la present denunciació requir, clamam mercè que [d]legudament que segons dret et rahó per vos, senyer, o per jutge vostre d[e]lega[t] sie en[an]tat contra lo dit saray et Lorenç, la qual denunciació relex et [...] a ofici de la senyoria saul que si mester serà, púsca instroyr, testimonis.

El dit jutge feu capítols de la dita denunciació.

Lo primer capítol que al tractament et ab conseyl del dit Lorenç, pastor, lo dit Ayçola, sar[ray], se mudà son n[om].

Lo segon capítol que parlàs com a serrà et que era del port.

Lo terç capítol, que.s feu dir Johan et que ere crestià.

Lo quart capítol, que jagé carnalment, per tractament del dit Lorenç, ab la dita Alicsèn.

El V^{en} capítol la [dita] Alicsèn que més via via fora dién que.l dit sarray avia ja[gut] ab ela.

El VI^{en} capítol que.l dit Lorenç [par]lave adob [en]tre la dita Alicsèn et [el] dit sarray que.l dit sarray li donàs XL solidos.

El VII^{en} [capítol] que.l [dit] Lorenç dix que en [...] tengut a la dita Alicsèn et que.ls li d[a]ria le[ndem]à maytí.

Lo uytèn capítol, la dita Alicsèn dix al dit Lorenç que.s prengués guarda del dit m[oro] que no.s n-anàs, que si-u faya, que.l dit Lorenç pendria aquela pena que.l dit sarray devia [r]ebre./

En novèn capítol, que.l dit Lorenç, ab lo dit mor[o] ensems se n'anaren ab lo bestiar.

El deèn capítol, que.l Lorenç dix quan vench l'endemà maytí la dita Alicsèn, que[-l] dit moro seria alí al dia clar et que les pagaria.

Lo onçèn capítol que.l dit Lorenç tram[è]s Pedrolo qui ere s[eu] companyó que anàs al dit moro et que.l dixés que vingués [a] la cabana.

El doçèn capítol que.l dit moro dix que no-y [v]olia anar, que engana[r]-lo volia el dit Lorenç.

El XIII^{en} capítol que la dita Alicsèn dix que.s [...] clamar al se[nyer].

Disapte, que hom comt[a]ve IIII° kalendas de[cembris], comparet lo dit Lorenç davant lo dit jutge et fe[u] legir a aquell la dita denunciació a la qual lo dit Lorenç respòs et negà aq[uella] aytant com fa[ya] contra eyl.

E-n après lo dit jutge donà et feu capítols de la dita d[enunci]ació [...] aquels de[m]jànà et enterrogà pre[...].sament lo dit L[orenç]. Als quals capítols l[o] dit Lorenç respòs a cascun [...] et dix que no-y [sa]bia res.

Et après lo [dit] jutge [per] sagrament reebé confessi[ó] del dit Lorenç et el dit Lorenç dix que veé e[n] la c[abana] a IIes femb[re]s públiques de [les] quals d[ey]en a la I^a Alicsèn et a l'altra Mariferando et que [...] et el [d]it moro, per nom Ayçola, et que oy cridar d[e] nit, via fora, en la miga nuyt a la dita Alicsèn et que deye que.l dit Ayçola [avia] jagut ab eyla carnalment, mas dix que eyl no-y consentie ni per consentiment d'eyl, lo dit sarray no-y avia ren feyt./

Disapte, que hom conta[v]a nonas decembris, el dit jutge reebé testimonis s[o]br[e] lo dit feyt, segons que-s seguex.

Pedro, fil de Enegot Saragoça, testimoni, jurat fo de testimoni per los dits capí[tols] et per tote[s] a[ltres] circumstàncies et de tot ço que sabés el dit feyt et [...] feyt avia que passat avia bé XX jorns que vengren IIes femb[res] al[s] p[as]to[r]s de la cab[ana] del Temple, dels quals pastors la I a nom Lorenç et [el] dit testimoni et axí les dites fembres demanaren a eyls si avia [a]l[tr]a[comp]anyia ab eyls [et] els dit[s] pastors digueren que hoc, un moro mas, que-l [...]avia ja p[ar]lat ab [lo] moro et li dix si volie jaure ab la una de les dites f[em]br[es] [...] sarray dix que no avia diners [et dix] lo dit Lorenç que eyl l'[in] prestaria, et que conselà [lo dit Lorenç] al dit moro que dig[és] que avia no[m] Johan et [que] parlàs [com a serrà] et que dixés que era del port [...] ab les dites coses dix que-l dit Lorenç lo-y [...] de saber que eyl i era present, dix encara el dit testimoni, que eyl et el dit L[orenç ...] lo bestiar, et que lexaren les dites fembres totes s[ol]es el corral [ab] lo dit moro qui-s faya dir Joh[an], l[ò] qual se gità ab una de les dues fembres que a nom [Alic]sèn et que jagué carn[alment] ab eyla, fo lo dit [...] que jagut avia et que la dita Al[ic]sèn [...] que avia conegut que ere moro en son membre [...] se meté via fora!, et el dit moro, per nom Ayçola, pensà de [fu]gir, et el dit Lorenç et el dit testimoni, que eren ab lo bestiar a [re]pastar, vengueren en continent al via fora! que oyren et la dita Alicsèn, [cri]dan dix que-l dit sa[rra]y, lo qual se faya dir Joan la avia a ontada, que avia jagut ab eyl[a] et que se'n yria clamar al se[nyer]; et el dit Lorenç dix que/ no se'n clamàs que eyl la faria ben pagar [...]eu adobar-se et axí cridà lo dit moro que tornàs, et eyl tornà, et quan fo vengut, dix lo dit [moro] a[l] dit Lorenç que eyl l'avia enganat, que eyl se fiava en eyl axí com foci son germà, et que-l dit Lorenç parlà adob entre la dita alicsèn et moro, feren avinença que-l dit moro li donàs XL solidos et el dit Lorenç que li serie [...] li darie maytí et que li dita Alicsèn dix al dit Lorenç que-s pre[...] moro que no-s n-anàs, que si-u faya ço que devia hom [...] moro faria hom d'eyl et axí el dit Lorenç anassen ab lo dit [...] vench al maytí que-l dit Lorenç ternà a la dita Alicsèn [...] et axí eyla aturà-s [...] et el dit Lorenç enviau lo dit testimoni et [...] el dit testimoni fo al dit [...] dix li que anà[s] a la] cabana que-l dit Lorenç lo demana[va ...] que dix el dit sarray que no volia anar, que enganar-lo volia, que el dit Lorenç matex lo-y avia [...] que la dita Alicsèn se'n volia anar clam[ar ...].

E-n après, com lo dit jutge no atrobàs ni sab pus testimoni que-l en lo dit feyt et el dit Ayçola, saray, per lo dita [...] per ço que eyl degudament pogués contar com no sabés lo loch/ on se fos [...] ni fogí [...] feu aquel [...] ab crida pública per la vila d'Alcalà per en Bernat Tàpies, sayg et corredor públic segons que-s seguex.

Ara oyats que [...] fa hom a saber per manament de la senyoria, cuyt sapiat que [Ay]cola, sara[y] de Xivert és estat denunciat per Alicsèn de Tolba, crestiana, que [...] passats de nuyt, falsa[ment] et enganosa, feen-se eres [...] jag[...], a conéxer en lo [...] feyt, cite et fa citar públicament [...] Fur de València, dins XXX dies compareg[...] dret en [...] manera si no comparia dins los dits XXX [dies ...] et aut per [...].

Dimecres [que] hom con[tava] V idus decembris, [el dit] jutge publicà el dit [...] et publicat aquel [...] d]emanà al dit Lorenç et si vol[...], dir a testimoni, dix que hoc. [...] /

Segons que-s segex. Ab yte[nci]ó que la in[quisici]ó feyta contra Lorenç, pastor, no val ne-s pot fer per Fur ne per dret, com [...] do]na pública no fos davant la denunciació contra eyl fey[ta] per Alacsèn de Tolba, denunciadora de les coses en la dit[a] de[nun]ciaió contra eyl proposades, diu lo dit Lorenç contra [...] Ped]rolo, fil de Enegot Saragoça, et la dita [...] testimoni no val ne neguna [...] /

Dix encara lo dit Lorenç que la dita Elicsèn no pot ni deu ésser entesa denunciadora contra el, segons Fur, ja sia que denunciat no sia posat [...] fos com que no és no deu ésser

entesa ni oyda per ço com és vil fembra pública et malvada et fa tot lo contrari de bona dona car [...]./

Al qual dia de diluns, damunt escrit, present lo dit Lorenç dins el casteyl de Xivert, n'Arnau d'Alós, jutge et conexedor del present negoci, donà et pronuncià sentència, segons que-s segex.

En nom de Déu, coneguén tot que per n'Alicsèn de Tolba fo posada denunciació davant l'onrat religiós et honest senyor frare G. de Falç, tinent loc de comanador en Exivert, segons que davayl davant vos, senyor frare G. de Falç, loctinent de comanador en Exivert, yo^a, Alicsèn de Tolba, denunciu Ayçola, sarray de la moreria de Xivert, lo qual falsament et enganosa, en desonor de Déu, et de la fe catòlica et de crestiandat et ens menyspreu et en vitoperi de la senyoria, daluns, que hom contava^b nono kalendas decembris, et la presen cabana dels frares, dins el terme de Xivert, de nuyt, ab lo conseyl et fals tractament de Lorenç, pastor de la dita cabana, lo dit Ayçola, saray, se mudà son nom de conseyl del dit Lorenç, et cetera.

En après, lo dit loctinent de comanador a mi, Arnau d'Alós, notari d'Alcalà, per sa letra de comessió, lo feyt de la dita denunciació, comanà la tenor de la dita comessió és aytal. Donàs frare G. de Falç, loctinent de comanador en Exivert, a l'amat nostre Arnau d'Alós, salut en Déu. Sobre feyt d'aquela denunciació damunt [...]/ és stada posada per Alicsèn de Talba contra Ayçola, sarray, et Lorenç, pastor, a vos en jutge assignam et comanam manams a vos que vista la denunciació, el dit negoci oiats et per fin deguda determenet segons raó et Fur de València determenet.

Data in Alcalano^c, V^o kalendas decembris, anno Domini M CCC IIII° per [...] de la qual dita et [...] lo dit jutge feu citar lo dit Lorenç, com lo dit Ayçola, sarray, fou absent per raó de la qual citació lo dit Lorenç fou retengut pres a la presó de la senyoria de la cavalleria del Temple, al qual dit Lorenç, yo dit jutge la dita denunciació legir l[...] et doní aquel los capítols, escrit [...] reebuda confessió ab sacrament del dit Lorenç sobre les coses negades [...] a reebre aquel testimoni que presentat fo [...] la deposició d'aquel fou publicada et contra la dita deposició del dit testimoni, dit et al.legat fo, et après d'alcunes al.legacions et raons, fo renunciat et conclús al dit feyt et demanà sentència segons que totes les damunt dites coses en les actes damunt mi, dit jutge, audes et feytes són pus largament contengudes hon yo, n'Arnau d'Alòs, jutge damunt dit^d, vista la dita denunciació, et capítols et la resposta/ feyta aquels et la confessió del dit Lorenç et ço que-l dit^e negoci estat die et pasat auda [...] deliberació et conseyl et acort de promes et savis [...] avent [...] uyls sent en manera de [...] examinada et entesa diligentment la deposició del testimoni del dit Pedro, fil d'Enegot Saragoça, com per aquela deposició no [...] ésser [...] violència [...] lo [...] dit feyt com [...] sa deposició entre les altres coses en ço que diu que-l moro que.s faya dir Johan [...]s gità ab la una de les dites fembres que avia nom Alicsèn et que jagé carnalment ab eyla et diga en testimoni quan fo demanat com o sabie et dix que q[...] com la d[ita Alicsèn] los o dix et en [...] sia assí contrari mayorment com fos anat a repostar lo bestiar et present no fos entés encara ço que és dit que.l dit Lorenç dix et respòs a les dites fembres que l moro avia ab eyls et per ço no sia indiciis o senyals per que pugés ésser enantat a qüestions et turment contra lo dit Lorenç si [...] covinentment no puxe [...] per Fur de València et la dita denunciació no aie en sí fermetat et eficàcia per que puxe sostenir difinitiva sentència sobre-l principal feyt com en aytal cars [...] / [...] no aie denunciació segons que dit és per ço lo dit Lorenç de la presó per la qual és tengut [...] de la [dita] denunciació [...]cialment absolau [...] Bernat Pinyol, Pere de Gelida et Berenguer Tosquela.

En après, dada et pronunciada la dita sentència, en Berenguer Tosquela, G. Verreyll de [...] en Xivert que-ls donàs a caplevar lo dit Lorenç, pastor, de la presó on lo tenia pres el dit frare G. oydes les pregàries d'aquels dits caplevadors, atorgà-ls de dar a caplevar lo dit Lorenç en aquesta manera et condició que no li pogés noure a sí ni a sa senyoria per nuyla

estada de temps que agés loc d'apelar [...] per lo dit jutge [...] si apelació per dret [...] lo dit Lorenç o els [dits caplevadors ...] mort o viu o C morabatins de pena les quals dites coses lo dit Lorenç o els dits caplevadors atorgaren et obligaren lurs béns./

(Al dors) De Paníschola et cancelaven [...] sentència és bona et ben donada car en aquest cas se pertanua acusació set no denunciació [...].

a. *Segueix, Ayçola, ratllat.*- b. *Segueix, Nonas, ratllat.*- c. *Segueix XV, ratllat.*- d. *Segueix fase, ratllat.*- e. *Segueix Lorenç, ratllat.*

QUADRE I. TAXES D'ESCRIVANIA

AFER	TAXES	
Procés de 19 folis	25 sous	
Còpia de procés		10 diners
Recepció de testimonis		12 diners
Tres fiances	4 sous	6 diners
Esriptures	20 sous	
Esriptures	13 sous	6 diners
"Pecia" de procés		12 diners
Tres testimonis	1 sou	6 diners
Açuçe	22 sous	
Document de donació	10 sous	
Document de divisió	8 sous	
Document de divisió	2 sous	
Document de divisió		18 diners
Recepció de testimonis	4 sous	
Causa d'apel·lació	70 sous	
Còpia de procés	25 sous	
Paper amb còpia o original de procé		10 diners
Recepció de testimonis		6 diners
Document de fiança		12 diners
Document de composició	11 sous	
-amb dietes per desplaçam.		1/2 caffs de blat
Salari per escrivà i advocat	30 sous	
Esriptura de procés i sentència	5 sous	
Procés i recepció de 6 testimonis	4 sous	